

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Hiszpania

Author: Jan Iwanek

Citation style: Iwanek Jan. (1984). Hiszpania. W: A. Jamroz (red.), "Systemy polityczne wybranych państw kapitalistycznych : skrypt dla studentów III i IV roku nauk politycznych" (S. 216-244). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Jan Iwanek

HISZPANIA

OKRES FRANKIZMU

Tworzenie systemu politycznego faszystowskiej Hiszpanii odbywało się etapami. Po przejęciu przez generała Francisco Franco szefostwa nad rebelią przeciwko II Republice władza przyszłego dyktatora była w dużym stopniu nominalna. Rebelianci nie kontrolowali więcej niż 2/5 terytorium kraju. Za puczem opowiedziały się tradycyjne ugrupowania prawicowe, Falanga Hiszpańska (faszyści), monarchiści, spora część kleru katolickiego, ziemiaństwo, grupy wielkiego kapitału, a także część robotników i chłopstwa. Niemniej bez pomocy Włoch oraz hitlerowskich Niemiec losy rebelii byłyby przesądzone. Dlatego też pierwsze działania junty oprócz - oczywiście - akcji wojskowych polegały na rozbiciu lewicy poprzez delegalizację wszystkich ugrupowań wchodzących w skład Frontu Ludowego, a także na stworzeniu jednego, silnego ruchu społecznego stanowiącego oparcie dla władzy szefa państwa - generała Franco. W tym celu Franco wydał 19 kwietnia 1937 roku tzw. dekret unifikacyjny, na mocy którego zjednoczono partię faszystowską ze Wspólnotą Tradycjonalistyczną (monarchiści). Nowa partia przybrała nazwę Falanga Hiszpańska Tradycjonalistyczna i Junty Ofensywy Narodowsyndykalistycznej (Falange Española Tradicionalista y de las JONS). Był to swoisty przymusowy kompromis hiszpańskich faszy-

stów i monarchistów, ugrupowań uprzednio się zwalczających. Na czele partii stanął wódz - generał Franco. W programie politycznym nawiązano co prawda do idei twórcy faszyzmu hiszpańskiego José Antonio Primo de Rivera, ale ze znacznymi modyfikacjami. W programie społecznym odwoływano się do doktryny katolickiej oraz zniesiono wszelkie anty-monarchistyczne akcenty doktryny faszystowskiej. Zlikwidowano również wszelkie przejawy demokratyzmu partyjnego na rzecz niepodzielnej i dożywotniej władzy Franco. Było to możliwe, gdyż w przeciwieństwie do Włoch i Niemiec partia faszystowska zajmowała w Hiszpanii miejsce drugorzędne. Fakt, że to armia zdobyła władzę, przesądzał przyjęcie takiego rozwiązania.

Względy pragmatyczne wpłynęły na to, że w faszystowskiej Hiszpanii nie było jednej ustawy zasadniczej określającej ustrój polityczno-prawny. Regulacja prawna następowała w miarę umacniania się pozycji samego Franco. Dążąc do pełni samodzielnej władzy, mógł to osiągnąć bez krępujących go norm prawnych. W sumie, w miarę upływu lat wydano siedem ustaw zasadniczych stanowiących razem konstytucję frankistowskiej Hiszpanii. Były to: Karta Pracy (Fuero del Trabajo) z 9 marca 1938 roku, Ustawa o Kortezach (Ley de las Cortes) z 17 lipca 1942 roku, Karta Hiszpanów (Fuero de los Españoles) z 17 lipca 1945 roku, Ustawa o Referendum Narodowym (Ley de Referéndum Nacional) z 22 października 1945 roku, Ustawa o Sukcesji (Ley de Sucesión) z 26 lipca 1947 roku, Ustawa o Zasadach Ruchu Narodowego (Ley de los Principios del Movimiento Nacional) z 17 maja 1958 roku oraz Ustawa Organiczna Państwa (Ley Orgánica del Estado) z 10 stycznia 1967 roku. W czasie trwania wojny domowej wydano dwa istotne akty prawne. Pierwszym był wspomniany dekret unifikacyjny, który nie zalicza się do ustaw zasadniczych, niemniej zostały określone w nim zasady programowe rebelii i cele działania państwa faszystowskiego. Poza tym wiele postanowień w nim zawartych powtórzono następnie w Ustawie o Zasadach Ruchu Narodowego. Drugim była Karta Pracy. Regulowała ona zagadnienia

społeczno-gospodarcze, w tym czas pracy, wypoczynku, oraz powoływała urząd do spraw pracy.

Siedem ustaw zasadniczych można podzielić na trzy grupy:

- Ustawa o Zasadach Ruchu Narodowego, która regulowała podstawowe zagadnienia ustroju państwa,
- Karta Pracy i Karta Hiszpanów regulujące prawa i obowiązki obywateli,
- Ustawa o Kortezach, Ustawa o Sukcesji, Ustawa o Referendum Narodowym oraz Ustawa Organiczna Państwa dotyczące organizacji i funkcjonowania organów państwowych.

Naczelną zasadą ustroju państwa była zasada caudillaje - wodzostwa. Franco skoncentrował pełnię władzy ustawodawczej (od 1967 roku ta jego kompetencja uległa ograniczeniu), wykonawczej oraz nadzór nad sądownictwem. Pełnił dożywotnio funkcję szefa państwa i wodza ruchu (partii). Osoba Franco została postawiona na samym szczycie aparatu państwowego i partyjnego. Mimo że poszczególne akty zasadnicze ograniczały jego kompetencje albo - jak to nazywali konstytucjonaliści hiszpańscy - samoograniczały, stopniowa regulacja prawna przyczyniła się w istocie do umocnienia jego pozycji. Ograniczenie kompetencji polegało jedynie na tym, że zmniejszył się jego bezpośredni udział w sprawowaniu władzy przy prawie zachowanej dla niego pozycji najwyższego dostojnika i ostatecznej instancji we wszystkich najistotniejszych sprawach życia państwowego. Dysponował wystarczającymi środkami gwarantującym mu niepodzielność władzy.

Szef państwa

Stanowisko szefa państwa polegało na skoncentrowaniu pełni władzy w jednej osobie. Dekret z 30 stycznia 1938 roku - wydany, oczywiście, przez Franco - stanowił, że "szef państwa posiada władzę wydawania norm prawnych o charakterze powszechnym." Był ponadto głównie-

dowodzącym armii i szefem rządu, przy czym do 1938 roku sprawował władzę samodzielnie, korzystając jedynie z pomocy organu konsultacyjnego - Junty Technicznej. Najpełniej kompetencje szefa państwa regulowała Ustawa Organiczna, która kończyła tzw. proces samoograniczania władzy Franco i najpełniej określała ustrój państwowy. Rodrigo Fernandez Carvajal pisze: "[...] władza najwyższa pochodząca od Caudillo jest praktycznie ograniczona w tej ustawie. To, czego już nie może zrobić, to modyfikować kompetencje różnych organów państwowych ani ograniczać uprawnień Szefostwa Państwa." Art. 6 wspomnianej ustawy stanowił: "Szef państwa jest najwyższym reprezentantem narodu, uutożsamia suwerenność narodową, wykonuje najwyższą władzę polityczną i administracyjną, kieruje Szefostwem Ruchu Narodowego i czuwa nad przestrzeganiem jego zasad oraz ustaw Królestwa [...]" W szczególności do jego kompetencji należało: zwoływanie Korteżów, mianowanie pewnej grupy deputowanych, desygnowanie premiera (do 1973 roku pełnił ten urząd osobiście), sankcjonowanie ustaw, koordynacja działania organów państwowych, administrowanie wymiarem sprawiedliwości, stanowisko głównodowodzącego armii, mianowanie i akredytowanie przedstawicieli dyplomatycznych oraz prawo łaski. W takich sprawach, jak wypowiedzenie wojny, ratyfikowanie umów międzynarodowych oraz mianowanie swego następcy, wymagana była zgoda Korteżów.

Istotne ograniczenie władzy Franco polegało na przyznaniu większych uprawnień Korteżom. Uprzednio zajmowały się one jedynie przygotowaniem i opracowywaniem ustaw. Od 1967 roku mogły je uchylać, przy czym wymagana była sankcja ze strony Franco. Ponadto on był odpowiedzialny za ich ogłoszenie i skierowanie do wykonania.

Rząd

Pierwszy rząd frankistowski utworzono w 1938 roku, na czele którego stanął Franco. Pełnił funkcję premiera aż do 1973 roku. Wówczas po raz pierwszy mianował na to stanowisko admirała Carrero Blanco

(zginął w zamachu w póź roku po objęciu urzędu), a następnie Ariasa Navarro. W latach 1939-1962 w ogóle nie było stanowiska wicepremiera. Rząd nie odpowiadał politycznie przed Korteżami, istniała natomiast jednoosobowa odpowiedzialność ministrów przed szefem państwa. W systemie organów państwowych rząd zajmował drugą pozycję po Franco. Art. 13 Ustawy Organicznej stanowił, że szef państwa rządzi poprzez swych ministrów. Z drugiej strony niektóre decyzje Franco wymagały kontrasygnaty określonego ministra.

Korteży (parlament)

Skład Korteżów oraz sposób ich powoływania był zaprzeczeniem zasad systemu parlamentarnego. Funkcjonowały jako instytucja reprezentacji ograniczonej. Po raz pierwszy zwołano je w 1943 roku, przy czym zarówno kompetencje, jak i sposób powoływania ich składu ulegał pewnym modyfikacjom. Najszersze zmiany wprowadzono w 1967 roku. Korteży składały się z czterech typów reprezentacji:

- rodzinna (jedyna wybieralna) w liczbie 108 deputowanych; prawo wyborcze przysługiwało tylko ojcom rodzin i kobietom zamężnym; z każdej prowincji wybierano po dwóch reprezentantów tej grupy;
- związkowa w liczbie 150 deputowanych wybieranych pośrednio; przed 1967 rokiem reprezentacja związkowa była liczniejsza; część deputowanych w tej grupie wchodziła w skład Korteżów z racji swych funkcji w Organizacji Związkowej;
- lokalna w liczbie 115 deputowanych wybierana także pośrednio; tworzyli ją przedstawiciele prowincji;
- polityczna, wybierana pośrednio w liczbie 115 deputowanych; byli to reprezentanci Ruchu Narodowego; w części skład tej grupy był mianowany z racji pełnionych funkcji partyjnych.

Niektórzy deputowani łączyli swój udział w Korteżach w kilku reprezentacjach, tak że poszczególne reprezentacje liczyły 474 depu-

wanych (później 472, gdyż zmniejszono reprezentację rodzinną). Owe cztery reprezentacje stanowiły tzw. część większościową Korteżów. Natomiast mniejszość Korteżów składała się z osób mianowanych przez Franco (25 deputowanych) oraz wchodzących w skład Korteżów z racji pełnionych stanowisk państwowych, więc niejako z urzędu. Byli to ministrowie, przedstawiciele stowarzyszeń zawodowych, świata nauki i kultury. Grupa mniejszościowa liczyła 91 osób. Korteży były zatem organem powoływanym w sposób dość skomplikowany.

Ze względu na sposób powoływania można podzielić deputowanych na cztery grupy: wybieranych bezpośrednio (reprezentacja rodzinna), wybieranych pośrednio (radcy narodowi Ruchu oraz przedstawiciele syndykatu), wchodzących w skład Korteżów z racji pełnionych urzędów oraz mianowanych przez Franco. Frankistowskie Korteży były ciałem jednoizbowym, chociaż wspomniany podział na dwie części stanowił załączek dwuizbowości. Jak wspomniałem, znaczenie Korteżów wzrosło od 1967 roku, kiedy to otrzymały prawo uchwalania ustaw.

Rada Królestwa

Po przejęciu władzy przez Franco po raz pierwszy Ustawa o Sukcesji z 1947 roku określiła Hiszpanię królestwem. Na jej mocy powołano nowy organ państwowy - Radę Królestwa. Jej skład był jakby pomniejszeniem Korteżów. Tworzyli ją wyżsi urzędnicy państwowi, przedstawiciele Ruchu Narodowego oraz reprezentanci rodzin. Przewodniczącym Rady był prezydent Korteżów. Już z samego faktu, że Rada Królewska została utworzona na mocy Ustawy o Sukcesji, wynika, iż Rada "w przypadku śmierci lub niezdolności szefa państwa" powoła jego następcę. Pozycja Rady znacznie wzrosła po wejściu w życie Ustawy Organicznej. Do jej kompetencji należało: odsyłanie projektów ustaw do ponownego rozpatrzenia przez Korteży, zastosowanie środków nadzwyczajnych,

zatwierdzanie kandydatów na kierownicze stanowiska w urzędach centralnych, mianowanych następnie przez Franco, wyrażanie opinii w sprawach wojny i pokoju, ratyfikowanie umów międzynarodowych, odwoływanie wysokich urzędników oraz zaprzysiężenie wspólnie z Korteżami króla. W systemie organów państwowych Rada zajmowała pośrednie miejsce pomiędzy Korteżami a szefem państwa.

Rada Narodowa Ruchu

Pojęcie "ruch narodowy" było używane przez rebeliantów już od pierwszych dni puczu. Wówczas jednak nie oznaczało ono jakiegś konkretnej organizacji. Po utworzeniu FET y de las JONS używano go zamiennie zamiast nazwy partii faszystowskiej. Dopiero po reorganizacji Falangi w lipcu 1957 roku przyjęła ona nazwę oficjalną Ruch Narodowy. Od tamtej pory partia miała być namiastką frontu narodowego otwartego dla wszystkich Hiszpanów. Dopuszczano nawet różnorodność poglądów politycznych, które jednak nie mogły być w sprzeczności z naczelnymi zasadami ideologicznymi partii. Taką formułę Ruchu potwierdziła w rok później Ustawa o Zasadach Ruchu Narodowego.

Rada Narodowa jako jeden z centralnych organów partyjnych nie odgrywała większego znaczenia do momentu przeprowadzenia reformy konstytucyjnej w 1966 roku. Pomimo że istniała od chwili utworzenia Falangi, ważniejszą rolę odgrywały: Junta Polityczna, sekretarz generalny i oczywiście wódz. Początkowo skład Rady był całkowicie mianowany przez Caudillo. Po reformie na 112 jej członków Franco mógł mianować 40 osób, a większość z nich pełniła swe funkcje z wyboru.

Typową cechą systemu faszystowskiego jest ściśle powiązanie organów państwowych z partyjnymi. Dlatego też Rada Narodowa Ruchu była zaliczana również do centralnych instytucji w hierarchii organów państwowych. Miała liczne kompetencje, które nakazują ją właśnie tak traktować. Związki organów państwowych i partyjnych miały przede wszyst-

kim charakter organiczny. Szef państwa był wodzem partii, sekretarz generalny Ruchu piastował stanowisko ministra bez teki, członkowie Rady Narodowej byli deputowanymi Korteżów, na szczeblu lokalnym natomiast gubernatorzy i burmistrzowie byli zarazem lokalnymi przywódcami partii. Ustawa Organiczna wyposażała Radę w szereg uprawnień w stosunku do organów państwowych. Do Rady należała ochrona konstytucji z punktu widzenia wierności zasadom Ruchu. Mogła w tej sprawie występować do Korteżów. Była władna także zaskarżyć do szefa państwa decyzje rządowe, które w jej przekonaniu naruszały zasady programowe partii. Opiniowała projekty ustaw.

Mimo reform przewidzianych w Ustawie Organicznej system polityczny w dalszym ciągu miał charakter dyktatury. Bezpośrednia władza Franco, jak wspominałem, została ograniczona, niemniej zachował on szereg istotnych prerogatyw. Należały do nich sprawowanie do 1973 roku stanowiska premiera z ewentualnością mianowania innej osoby na to stanowisko, prawo mianowania swego następcy - przyszłego króla Hiszpanii, mianowanie części deputowanych Korteżów oraz członków Rady Królestwa, Rady Narodowej Ruchu, sankcjonowanie ustaw, a wszystkie te uprawnienia wynikały z dożywotnio pełnionego stanowiska szefa państwa i wodza partii.

EWOLUCJA I UPADEK SYSTEMU FASZYSTOWSKIEGO

Po zwycięstwie nad wojskami republikańskimi (28 marca 1939 roku padł Madryt) Franco przystąpił do ostatecznej rozprawy z opozycją. W ciągu następnych kilku lat zgładzono około 190 tys. osób, a 800 tys. osadzono w obozach koncentracyjnych. System faszystowski oparł się głównie na armii. Dopiero na drugim miejscu znalazła się nowa Falanga, a także kler katolicki i Organizacja Związkowa zrzeszająca pracowników i pracodawców. Jak zaznacza José Amodia, cechami ruchu spo-

tecznego popierającego Franco były: militarizm, katolicyzm, falangizm, kapitalizm i monarchizm.

Hiszpania wyszła z wojny domowej z ogromnymi stratami ludzkimi i materialnymi. Na sytuację gospodarczą wpływały także zadłużenia (głównie wojskowe) zaciągnięte we Włoszech i w Niemczech. Reprywatyzowano majątki w przemyśle i rolnictwie, zamrożono płace oraz oddano Kościołowi znacjonalizowane w okresie republiki dobra. Zgodnie z doktryną faszystowską objęto kontrolą gospodarkę. Afirmacja kapitalizmu nie oznaczała zupełnej swobody dla kapitału. W tym celu utworzono Państwowy Instytut Przemysłu (INI), który poza własnymi udziałami w gospodarce dysponował uprawnieniami w stosunku do prywatnych przedsiębiorców. Funkcje nadzoru spełniała także Organizacja Związkowa, która nie rzadko tłumiała inicjatywy samych przedsiębiorców.

Po II wojnie światowej Hiszpania znalazła się niemal w całkowitej izolacji międzynarodowej. Świat potępił brutalne rozprawienie się z legalnymi władzami II Republiki, terror wewnętrzny oraz powiązanie z państwami osi. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło w 1946 roku rezolucję zamykającą Hiszpanii drogę do tej organizacji oraz wzywającą państwa do izolacji dyplomatycznej. Bojkot dyplomatyczny został przerwany w czasach zimnej wojny, a konkretnie wraz z rozpoczęciem wojny koreańskiej. Ze względu na swe położenie geograficzne i polityczny antykomunizm Hiszpanii w nowym układzie sił na świecie zaczęła ona odgrywać znaczącą rolę w polityce Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Stany Zjednoczone udzieliły jej pożyczki na rozwój gospodarczy, podpisały obronny układ sojuszniczy oraz przyczyniły się do anulowania wspomnianej rezolucji ONZ.

Społeczeństwo hiszpańskie zmęczone wojną domową w początkowym okresie albo akceptowało frankizm, albo biernie mu się poddawało (aczkolwiek w pierwszych latach działała partyzantka, a zagranicą powstał rząd emigracyjny). Pierwszy poważniejszy kryzys, który wpłynął na pewne zmiany systemu, nastąpił w 1956 roku. Wówczas to naruszono monopol frankistów w rządach. Po reorganizacji gabinetu, dzięki zręcznym

manewrom Franco, dopuszczono do władzy polityków z Opus Dei (Dzieło Boże). Cywilna organizacja katolicka Opus Dei od dawna starała się odgrywać znaczącą rolę w życiu politycznym Hiszpanii. Bez wątpienia, pragmatyczny technokratyzm Opus Dei w porównaniu ze skorumpowanym aparatem Falangi mógł sprzyjać ożywieniu gospodarczemu. Jednakże ambicje Opus Dei nie ograniczały się tylko do sfery gospodarczej. Organizacja zajmowała się przede wszystkim wychowaniem młodej inteligencji, oświatą w duchu katolickim i w tym przedmiocie była niezwykle konserwatywna. Jak podkreślano w ocenach, pragnęła widzieć Hiszpanię rozwiniętą technologicznie na poziomie krajów wysoko uprzemysłowionych przy zachowaniu jednak ideologicznych i moralnych norm czasów średniowiecza. Z upływem lat politycy Opus Dei stali się rzecznikami neofrankizmu, znacznie umocnili swoją pozycję i stopniowo wypierali falangistów. Za ich staraniem w latach pięćdziesiątych Hiszpania została otwarta dla kapitału zagranicznego. Wiele instytucji finansowych świata kapitalistycznego udzieliło Hiszpanii pożyczek. Zaczęto także rozwijać turystykę - niezwykle ważne źródło dochodów dla gospodarki. W wyniku procesu industrializacji zmieniała się struktura zatrudnienia, a tym samym relacje pomiędzy wielkimi grupami społecznymi.

T a b e l a 1

Struktura zatrudnienia

Działy gospodarki	Liczba zatrudnionych w % w latach		
	1960	1965	1970
Rolnictwo	41,3	33,2	29,2
Przemysł	31,4	34,7	38,1
Usługi	27,3	32,1	32,7

Źródło: José A m o d i a: Franco's political legacy. London 1977, s. 29.

Kryzys w 1956 roku był także początkiem narastającego niezadowolenia społeczeństwa. Od tej pory strajki i manifestacje były częstym zjawiskiem na scenie politycznej Hiszpanii. Ponadto poza tradycyjnymi ugrupowaniami antyfrankistowskimi w łonie tych sił, które początkowo udzieliły poparcia rebelii, zaszły poważne zmiany. Zaczęły powstawać opozycyjne wobec Franco organizacje, głównie lewicy katolickiej. Przewartościowienia następowały także wśród kleru. Z początkiem lat sześćdziesiątych uformowała się opozycyjna wobec Franco lewica falangistowska. Odżyły nastroje nacjonalistyczne w niektórych regionach. Opozycja zaczęła szukać form współpracy w celu skonsolidowania walki z frankizmem. Hiszpańska Partia Komunistyczna zorganizowała w 1957 roku "dzień pojednania narodowego" - akcję mającą na celu zjednoczenie sił demokratycznych. W efekcie po dwóch latach do strajków organizowanych przez komunistów przyłączyły się także ugrupowania niekomunistyczne. Ożywili działalność socjaliści i anarchiści. Z początkiem lat sześćdziesiątych opozycja antyfrankistowska była co prawda podzielona, ale główne jej cele były w wielu punktach zbieżne. Komuniści nawiązali współpracę z lewicowym ruchem katolickim oraz skierowali swą uwagę na związki zawodowe. Powstały w ramach legalnego syndykatu tzw. Komisje Robotnicze. Ogłoszone przez KPH sądzania amnestii dla więźniów politycznych, wolności związkowej, wolności słowa, stowarzyszeń, prasy, prawa do strajków, przeprowadzenia demokratycznych wyborów były zbieżne z programem kongresu z Monachium. Kongres ten, zorganizowany w 1962 roku, skupił prawie całą opozycję niekomunistyczną - republikanów, chrześcijańską demokrację, monarchistów i liberalnych falangistów.

W tej sytuacji Franco zdecydował się na kolejne zmiany. Do rządu wszedł profesor Instytutu Nauk Politycznych Manuel Fraga Iribarne. Był on zwolennikiem tzw. kontrolowanej liberalizacji systemu. Znacząco złagodżono cenzurę. Zaczęły się ukazywać postępowe czasopisma, w tym "Realidad" o orientacji marksistowskiej. Wydawano również klasy-

czne prace teoretyków marksizmu. Został opracowany pierwszy plan rozwoju gospodarczego. Filarami rozwoju miała być turystyka, emigracja zarobkowa i inwestycje zagraniczne. Po raz pierwszy umożliwiono także przeprowadzenie demokratycznych wyborów do władz związku zawodowego, a w kilka lat później zniesiono zakaz strajków gospodarczych. Pozwoliło to Organizacji Związkowej na pewną reorganizację; utworzono mianowicie oddzielne sekcje, gospodarczą dla pracodawców oraz socjalną dla robotników i kadry technicznej. Zniesiono również bezpośrednią zależność syndykatu od partii. Aktem finalnym kontrolowanej liberalizacji była wspomniana reforma konstytucyjna z 1966 roku. Po raz pierwszy proklamowano wolność wyznania, co oznaczało utracenie przez religię katolicką statusu wyłącznego wyznania państwowego.

Polityka kontrolowanej liberalizacji przyniosła dość poważne efekty gospodarcze, nie zneutralizowała jednak żądań opozycji i nie osłabiła jej znaczenia. Wręcz przeciwnie, w dekadzie lat sześćdziesiątych nastąpiło dalsze jej wzmocnienie. Nasiliły działania partie komunistyczna i socjalistyczna. W podziemiu działała Federacja Katolickich Związków Zawodowych (FST). Utworzono lewicową Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną. Coraz większą popularność zdobywały kontrolowane przez komunistów i lewicowych katolików Komisje Robotnicze. W kraju Basków wojnę frankizmowi wypowiedziała separatystyczna organizacja ETA (Kraj Basków i Jego Niepodległość). Do poważnych rozbieżności dochodziło także w ramach Ruchu Narodowego. Neofalangistowski odłam pętpiał Franco za współpracę z monarchistami oraz za jego promonopolistyczną politykę. Widziano w tym odejście od ideałów José Antonio i naruszanie doktryny społecznej faszystów. Falangiści czuli się ponadto odsuwani od władzy. Była to pretensja uzasadniona, gdyż Franco opierał się głównie na armii i prawicy partyjnej, a z czasem na Opus Dei, do której falangiści byli wrogo nastawieni. Nowe tendencje w samej partii miały służyć przywróceniu Falandze należytej pozycji w państwie faszystowskim.

Za José Amodiá można podzielić opozycję antyfrankistowską na reformistyczną i radykalną. Aczkolwiek nie jest to podział ostry, gdyż w wielu punktach postulaty były wspólne, to jednak cele finalne. poważnie te dwa odłamy różniły. Do opozycji radykalnej Amodia zaliczył komunistów, socjalistów, anarchistów i ETA. Były to zatem te organizacje, które opowiadały się za przekształceniami ustrojowymi, aczkolwiek nieco odmiennymi sposobami, bądź za oderwaniem części kraju i utworzeniem niepodległego państwa (ETA).

Wzrost siły opozycji doprowadził do silnego kryzysu pod koniec omawianej dekady. Franco za namową generałów proklamował w 1969 roku stan wyjątkowy. Na tym tle doszło do nowego konfliktu pomiędzy prawicą partyjną a Opus Dei. Przeciwno stanowi wyjątkowemu przemawiały względy gospodarcze; mógł on bowiem zahamować rozwój. Opus Dei skrzętnie to wykorzystała i za namową jej polityków Franco odwołał stan wyjątkowy, zreorganizował gabinet, powierzając rządy Opus Dei.

W tym samym roku Franco mianował swego następcę. Został nim księżę Juan Carlos de Burbón Parma, wnuk Alfonsa XIII. Stało się tak, oczywiście, dzięki staraniom Opus Dei. Upatrywali oni w Juanie Carlosie człowieka bez doświadczenia politycznego, uległego, który podporządkuje się władzy Opus Dei.

Rządy Opus Dei, podobnie jak polityka kontrolowanej liberalizacji, nie stanowiły alternatywy dla opozycji. W latach siedemdziesiątych doszło do jej większego skonsolidowania. W 1974 roku utworzono Radę Demokratyczną Hiszpanii, w skład której weszły partia komunistyczna, Komisje Robotnicze, Socjalistyczna Partia Ludowa, część monarchistów, a także niektórzy politycy z Opus Dei. W programie Rady nawoływano do utworzenia rządu tymczasowego, przeprowadzenia referendum w sprawie formy państwa i wolnych wyborów. W rok później powstała Platforma Zbliżenia Narodowego z Hiszpańską Socjalistyczną Partią Robotniczą (PSOE), chadecją, ETA i nacjonalistami Katalonii. W ten sposób prawie cała opozycja była zorganizowana w dwóch ugrupowaniach integracyjnych.

Franco po raz kolejny reorganizował gabinet - już po raz ostatni. Do władzy powróciło prawicowe skrzydło partii. Nowy premier, Carlos Arias Navarro, deklarował co prawda "politykę otwarcia", ale faktycznie znacznie nasilono represje. Na podstawie nowej ustawy antyterrorystycznej na śmierć skazano kilku bojowników ETA i organizacji ultralewackiej.

Dyktator Franco zmarł 20 listopada 1975 roku. Po kilku dniach zaprzysiężono nowego szefa państwa, Juan Carlos jako król Hiszpanii objął władzę. O sprawowanie jej de facto walczyła także Opus Dei, tzw. beton, czyli partyjna prawica, oraz ugrupowania opozycyjne. Rok 1976 charakteryzował się zatem nasileniem walki politycznej. Oznaką tego była większa liczba aresztowanych. Dwa ugrupowania opozycyjne połączyły się w Koordynacji Demokratycznej i wysunęły żądanie referendum w sprawie nowej formy państwa. W odpowiedzi Kortezy uchwały Ustawę o Stowarzyszeniach, która nie przewidywała legalizacji partii komunistycznej oraz zachowywała strukturę Ruchu Narodowego. Król powołał także nowego premiera - Adolfo Suareza, ambitnego polityka, byłego ministra do spraw Ruchu w rządzie Franco, który pragnął upodobnić Hiszpanię do zachodnich demokracji oraz wyeliminować groźbę rządów lewicy. W tym celu rząd Suareza przedstawił Kortezom projekt Ustawy o Reformie Politycznej. Projekt uwzględniał wiele postulatów opozycji, a przede wszystkim w sprawie systemu wielopartyjnego, wyborów, kształtu przyszłego parlamentu. Ustawa została przyjęta w referendum narodowym z końcem 1976 roku. Miała ona charakter przejściowy, gdyż nie określała jednoznacznie nowej formy państwa oraz wprowadzała szereg wątpliwości co do obowiązywania uprzednich ustaw zasadniczych. Zerwała jednak z pewnymi zasadami frankizmu. Przede wszystkim przewidywała powszechne prawo wyborcze, referendum w sprawach konstytucji, modyfikowała kompetencje króla i premiera oraz przekształciła Kortezy w ciało dwuizbowe. Dzięki tej ustawie zostały stworzone prawne możliwości całkowitego zerwania z frankizmem i ustanowienie systemu demokratycznego.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ SYSTEMU PARTYJNEGO W WARUNKACH DEMOKRACJI PARLAMENTARNEJ

Przed wyborami parlamentarnymi rozpoczęto rejestrację i legalizację partii politycznych. Anachronizmem było istnienie Ruchu Narodowego, gdyż w systemie wielopartyjnym nie mogła funkcjonować taka formuła politycznego organizowania się. Ruch Narodowy został rozwiązany w kwietniu 1977 roku bez zakazu działalności dla ugrupowań faszystowskich. Niezwykle opieszale przebiegał proces legalizacji Komunistycznej Partii Hiszpanii. Status legalności uzyskała dopiero jako 125 organizacja na dwa miesiące przed wyborami do Korteżów. Walka przedwyborcza miała niezwykle intensywny charakter. Powstała cała masa nowych organizacji. Okres prosperity przeżywała publicystyka polityczna. W owym czasie ukazało się 1112 nowych tytułów czasopism, z czego jednak większość przestała wychodzić przed wydaniem piątego numeru. O mozaice politycznej w Hiszpanii świadczy wyliczenie ważniejszych jedynie partii:

- AP - Alianza Popular (Sojusz Ludowy),
- UCD - Unión de Centro Democrático (Unia Centrum Demokratycznego),
- INDEP- Niezależni,
- DCC - Democracia Cristiana de Catalunya (Chrześcijańska Demokracja Katalonii),
- PNV - Partido Nacionalista Vasco (Nacjonalistyczna Partia Basków),
- PDC - Partido Democratic per Catalunya (Demokratyczna Partia Katalonii),
- PSOE - Partido Socialista Obrero Español (Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza),
- PCE - Partido Comunista (Partia Komunistyczna),
- EC - Esquerra de Catalunya (Lewica Katalonii),
- FN - Fuerza Nueva (Nowa Siła),
- FE y de las JONS (Falange Española - Falanga Hiszpańska),

FA	- Falange Auténtica (Falanga Autentyczna),
CR	- Convención Republicana (Konwencja Republikańska),
PSOE (H)	- (Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza - Historyczna)
EDC	- Equipo de la Democracia Cristiana (Grupa Chrześcijańskiej Demokracji),
ORT	- Organización Revolucionaria de Trabajadores (Rewolucyjna Organizacja Robotników),
PTE	- Partido de Trabajo (Partia Pracy),
PCT	- Partido Comunista de los Trabajadores (Komunistyczna Partia Robotników),
ACA	- Acción Ciudadana Andaluza (Akcja Obywatelska Andaluzji),
AC	- Acción Comunista (Akcja Komunistyczna),
LC	- Liga Comunista (Liga Komunistyczna),
MC	- Movimiento Comunista (Ruch Komunistyczny),
PC	- Partido Carlista (Partia Karlistów).

Pośród wymienionych partii znajdujemy zasadnicze ich typy współczesnej Hiszpanii, od faszystów i neofrankistów (Falanga Hiszpańska, Falanga Autentyczna, Nowa Siła, Sojusz Ludowy), chadecję republikańską, centrystów (UCD), separatystów (Nacjonalistyczna Partia Basków), reformistyczną lewicę (PSOE, Partia Pracy), komunistów aż po ultralewicę (Akcja Komunistyczna, Liga Komunistyczna, Ruch Komunistyczny). Odżyły również tradycje monarchistyczne (Partia Karlistów). Mnogość partii politycznych wyraża jednocześnie negatywny stosunek społeczeństwa do systemu monopartyjnego, którego trzonem był Ruch Narodowy. Innych przyczyn można dopatrywać się w niskim dochodzie narodowym na jednego mieszkańca (3180 dolarów w 1977 roku), znacznej inflacji (26,4%), a także w rozwarstwieniu społecznym. Większość Hiszpańców zatrudniona jest w rolnictwie i w małych, często kilkuosobowych zakładach w przemyśle i usługach. Tylko 0,15% przedsiębiorstw zatrudnia ponad 500 pracowników. Przemysł nie jest rozmieszczony równomiernie (główne ośrodki to Barcelona, Madryt, Valencia i Alicante), a pocz-

czególne prowincje różnią się znacznie poziomem życia mieszkańców. Podziały grupowo-warstwowe Hiszpanii różnią ją od krajów wysoko rozwiniętych. Stanowi to między innymi o odmiennych cechach systemu wielopartyjnego.

Pierwsze wolne wybory odbyły się 15 czerwca 1977 roku. Była to pierwsza selekcja dla partii politycznych. Socjaliści (PSOE) i komuniści wystąpili w nich samodzielnie. Głównym ich konkurentem były dwa bloki: Unia Centrum Demokratycznego i Sojusz Ludowy. Cztery ugrupowania: UCD, PSOE-PSP, KPH-PSUC oraz AP, uzyskały 83,3% głosów. W ten sposób pozostałe partie zostały poza głównym nurtem życia politycznego. Największą liczbę głosów zdobyła Unia Centrum Demokratycznego (UCD) - 34,7% i 165 deputowanych w Kongresie Deputowanych oraz 106 senatorów w Senacie, następnie Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza (PSOE) - 29,7% głosów, 124 deputowanych i 60 senatorów, KPH - 9,2% głosów i 20 deputowanych, Sojusz Ludowy - 8,3% głosów i 16 deputowanych, Demokratyczna Partia Katalonii i Nacjonalistyczna Partia Basków uzyskały odpowiednio 11 i 8 mandatów w Kongresie Deputowanych.

Społeczeństwo hiszpańskie zdecydowanie odrzuciło neofrankizm Sojuszu Ludowego i nie udzieliło poparcia jego przywódcy Fraga Iribarne. Większość uzyskała umiarkowana i centrowa UCD z dotychczasowym premierem Adolfo Suarezem na czele. Na drugim miejscu uplasowała się umiarkowana lewica PSOE (gdyby wystąpiła w wyborach wspólnie z komunistami mogłaby prawdopodobnie uzyskać fotel premiera, gdyż obie te partie uzyskały więcej głosów niż UCD). Polityczne centrum nowo wybranego parlamentu stanowiła zwycięska Unia Centrum Demokratycznego. Dysponowała przewagą mandatów, ale nie na tyle, by mogła sprawować rządy niepodzielnie. Dlatego też musiała liczyć się z partiami lewicy, które były drugim silnym skrzydłem w Kortezach. Prawicowy Sojusz Ludowy mógł co najwyżej liczyć na uzyskanie większego znaczenia w przypadku kryzysu parlamentarnego. Ugrupowanie to samodzielnie nie od-

grywało większej roli i dopiero ewentualny sojusz z UCD mógł cokolwiek zmienić.

Unia Centrum Demokratycznego

Unia przystępowała do wyborów jako koalicja kilkunastu partii, głównie socjaldemokratycznych, chrześcijańsko-demokratycznych i liberalnych. Adolfo Suarez, jej przywódca, wywodził się ze skrzydła niezależnych. Ze względu na swój wielopartyjny rodowód zasady ideowe UCD są ogólnikowe, a zarazem eklektyczne, gdyż wyrażają jej wewnętrzne tendencje. Deklaruje się jako partia demokratyczna, międzyklasowa, reformistyczna i narodowa, odwołuje się do haseł liberalizmu i katolicyzmu. Zarzucano UCD, że nie ma perspektywicznego programu, dlatego też na kongresie w 1978 roku nakreślono główne cele działania. W zamierzeniu Unii system polityczny Hiszpanii powinien spełniać warunki pluralistycznej demokracji opartej na poszanowaniu prawa i etyki chrześcijańskiej, a wszelka działalność polityczna powinna być podporządkowana wolności jednostki. UCD wyraźnie opowiada się za systemem rynkowym z jednoczesnym nałożeniem na instytucje państwowe obowiązku przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb socjalnych społeczeństwa. Państwo aktywne to państwo dbające o równość i wolność swoich obywateli.

Adolfo Suarez po objęciu urzędu premiera założył sobie osiągnięcie trzech głównych celów: ukształtowanie systemu demokratycznego, liberalizację ustawodawstwa oraz wyprowadzenie kraju z kryzysu gospodarczego. W tym celu rząd przedstawił projekt przemian społeczno-gospodarczych, który zaaprobowany przez większość frakcji parlamentarnych stanowił zarazem platformę porozumienia między partiami. Pakt z Monloa, bo takie określenie przyłgnęło do porozumienia, zmierzał do rozwinienia sektora publicznego, społecznej kontroli administracji oraz reformował system walutowy. Przewidywano zmniejszenie inflacji

do 14,7% w 1978 roku, wzrost dochodu narodowego o 2,4%, zmniejszenie deficytu budżetowego do 1 mld dolarów (przy 2,5 mld z końcem 1977 roku), reorganizację ubezpieczeń społecznych i służby zdrowia. Głównym rzecznikiem tego projektu była, oczywiście, licząca 65 tys. członków UCD. Poparcia udzieliły także ugrupowania lewicy, w tym komisje robotnicze.

Sojusz Ludowy

Partia ta powstała w październiku 1976 roku i w zamysle miała skupić wszystkie ugrupowania neofrankistowskie. Za przywódcę ideowego Sojuszu uważa się Fraga Iribarne, który co prawda opuścił jego szeregi (założył nową partię - Akcja Demokratyczna), ale wywarł znaczny wpływ na kształt programowy tej partii. Sojusz deklaruje się jako ugrupowanie antyrewolucyjne, antymarksistowskie i antyseparatystyczne. Podobnie jak UCD odwołuje się do etyki katolickiej i humanizmu, nieco odmiennie to akcentując. Dla UCD wartości te są podstawą działania aktywnego państwa liberalnego, dla Sojuszu natomiast stanowią platformę zjednoczenia prawicy jako kontrbloku wobec socjalistów, komunistów, ultralewicy i separatystów. Opowiada się za monarchią konstytucyjną z zachowaniem całkowitej jedności państwa, występuje więc przeciwko autonomii. Sojusz Ludowy skupia w swoich szeregach 110 tys. członków.

Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza

Partię tę (PSOE) utworzono jeszcze w XIX stuleciu; należy więc do najstarszych ugrupowań politycznych Hiszpanii. Po upadku II Republiki wspólnie z komunistami walczyła zbrojnie przeciwko dyktaturze. Przełom nastąpił w 1947 roku, kiedy to przeważały w niej tendencje

antykomunistyczne. Dopiero w latach siedemdziesiątych wraz z objęciem przywództwa partii przez Felipe Gonzaleza znacznie się radykalizowała. Na tle orientacji ideologicznej i stosunku do KPH dochodziło do częstych polemik, a nawet rozłamów (wyodrębniła się PSOE-Historyczna oraz Socjalistyczna Partia Ludowa). Ostatecznie na nadzwyczajnym zjeździe we wrześniu 1979 roku wykreślono z jej programu przymiotnik "marksistowska". Podkreśla się natomiast, że jest partią masową, demokratyczną i robotniczą.

PSOE jest partią silniejszą od KPH, i to zarówno pod względem liczby członków (260 tys.), jak i wielkości elektoratu. Uważa się za czołową siłę lewicy hiszpańskiej. Zbliżenie z komunistami miało miejsce dopiero w ostatnich dniach frankizmu, a obecnie po wyborach muncypalnych z 1979 roku, współpraca ogranicza się jedynie do szczebla lokalnego. Bliższa współpraca jest hamowana nie tyle różnicami ideologicznymi, szczególnie po ewolucji programu KPH, ile rozbieżnymi interesami wyborczymi. Obie partie opowiadają się za systemem parlamentarnym i w tym sensie są dla siebie konkurencyjne. Rywalizacja obejmuje także ruch związkowy. Komisje Robotnicze są liczniejszą centralą od kontrolowanej przez PSOE Powszechnej Unii Pracujących. Tym należy tłumaczyć, iż PUP opowiada się za pluralizmem związkowym.

PSOE jako partia socjaldemokratyczna należy do Międzynarodówki Socjalistycznej. Zaliczana jest do jej lewego skrzydła. Wyraźnie podkreśla swoją antykapitalistyczną orientację, konieczność wprowadzenia samorządowych form gospodarki, zastąpienie reguł wolnego rynku planowaniem przy stopniowym poszerzaniu sektora spółdzielczego i państwowego. Walka o poprawę warunków życia klasy robotniczej i warstw średnich oznacza realizację równości społecznej i bezpieczeństwa socjalnego. Demokracja parlamentarna jako optymalny system polityczny dla socjaldemokratów oznacza nie tylko równość polityczno-prawną, ale także równość socjalną i kulturalną.

Komunistyczna Partia Hiszpanii

Pierwszy w warunkach legalności zjazd Komunistycznej Partii Hiszpanii (PCE) odbył się w 1978 roku. Niewątpliwy wpływ na jej program miała napisana dwa lata wcześniej praca sekretarza generalnego Santiago Carrillo "Eurokomunizm a państwo - model rewolucyjny odpowiedni dla rozwiniętych krajów kapitalistycznych". Carrillo zawarł w niej kilka zasadniczych tez, poczynając od powszechnie wiadomej, iż walka o socjalizm w krajach wysoko rozwiniętych dokonuje się przy zachowaniu parlamentaryzmu. W przypadku Hiszpanii - zaznaczał Carrillo - teza ta jest szczególnie aktualna, gdyż długi okres dyktatury nakuje cenić demokratyczne zdobycze. Określa to kierunki działania partii w umacnianiu instytucji demokratycznych w płaszczyźnie politycznej, gospodarczej (państwowa i związkowa kontrola przedsiębiorstw) i kultury.

Partia komunistyczna wysuwa postulat zjednoczenia z PSOE. Pozwoliłoby to utworzyć silną organizację lewicy o zwiększonych możliwościach wyborczych. Daleko jest jednak od traktowania siebie za jedyne, rzeczywistego reprezentanta klasy robotniczej. "Partia komunistyczna - pisze Carrillo - uważa za czynnik normalny i stymulujący konkurencyjność linii i rozwiązań konkretnych problemów i nie waha się przyznać, że w określonym przypadku inni mogą trafniej zanalizować konkretną sytuację." Logicznym następstwem wymienionych tez jest rezygnacja programowa z dyktatury proletariatu i hegemonii partii komunistycznej. Carrillo wprowadza pojęcie "nowej formacji politycznej" jako alternatywnego rozwiązania. Rozumie się przez to blok konkurencyjnych partii lewicy o orientacji socjalistycznej, które w przypadku zdobycia władzy w sposób parlamentarny reprezentowałyby większość społeczeństwa. Pluralizm organizacyjny zapewnia społeczeństwu rzeczywisty udział w najważniejszych sferach życia: polityce, gospodarce, kulturze i oświacie. Szczególnie silnie akcentuje się dążenie

do rozwoju ruchu związkowego oraz nowego typu świadomości społecznej dzięki tworzeniu niezależnych od państwa instytucji kulturalno-oświatowych. Wybór takiej strategii implicite zawiera założenie długofalowości procesu przemian, co oznacza współistnienie w dłuższym okresie publicznych i prywatnych form własności. Blok partii lewicowych w pierwszej kolejności miały za zadanie prowadzenie antymonopolistycznej polityki w celu stworzenia narodowej gospodarki kraju opartej głównie na własnym potencjale zasobów.

Bez wątpienia aktualny program partii może być atrakcyjny dla socjalistów. Jest to poza tym program drugiej po PSCE największej partii Hiszpanii (225 tys. członków).

Związki zawodowe

Demokratyzacja życia objęła także ruch związkowy. Z początkiem 1977 roku przyznano robotnikom prawo do strajku oraz swobodnego zrzeszania się. Status legalności uzyskały kontrolowane przez komunistów Komisje Robotnicze. Reaktywowała działalność pozostająca w zasięgu socjalistów Powszechna Unia Pracujących (UGT). Z większych central działają ponadto anarchosyndykalistyczna Narodowa Konfederacja Pracujących (CNT), Socjalistyczna Unia Robotników (USO), Unia Socjalistyczna (SU), Powszechna Konfederacja Pracy (CGT). Zdecydowana większość związków podkreśla swój klasowy charakter, a duża ich część widzi konieczność zjednoczenia ruchu związkowego (CC, OO, CNT, UGT i USO). Różny jest stosunek związków do paktu Moncloa. Dwie największe centrale - Komisje Robotnicze i Powszechna Unia Pracujących, w zasadzie go poparły, gdyż stanowi drogę wyjścia z kryzysu. Zdecydowanie przeciwko paktowi wystąpiła CGT, CNT i USO.

ZAŁOŻENIA USTROJU KONSTYTUCYJNEGO

Dnia 6 grudnia 1978 roku przeprowadzono referendum w sprawie przyjęcia nowej ustawy zasadniczej. Wzięło w nim udział 17 917 tys. obywateli (67% uprawnionych do głosowania). Ponieważ udział w referendum był dowolny, proporcjonalnie liczba głosujących była mniejsza niż w czasach Franco. Za projektem opowiedziało się 15 782 tys. osób (87% głosujących i 59% uprawnionych). Przeciwko głosowało 1423 tysiące (7,9% głosujących i 5,3% uprawnionych). Prawie 90% ludności poparło konstytucję w takich prowincjach, jak: Barcelona, Cadiz, Almeria, Cordoba, Granada, Malaga i Sevilla.

Uchwalenie konstytucji oznaczało w sensie prawnym zakończenie przebudowy systemu politycznego Hiszpanii. Ustrój państwa określono jako monarchię konstytucyjną. Ponadto art. I stanowi: "Hiszpania jest państwem socjalnym i demokratycznym, opartym na poszanowaniu prawa. Suwerenność należy do ludu hiszpańskiego, który wyłania władze państwowe".

Obywatele mają prawo swobodnego wyrażania poglądów, zrzeszenia się i zgromadzeń. Są równi wobec prawa i mają swobodę wyznania oraz ideologii. Również prawo do strajku nabrało mocy konstytucyjnej. Partie polityczne "wyrażają pluralizm polityczny, konkurują w celu przedstawiania woli ludu i są instrumentem udziału w życiu politycznym" (art. VI).

Głowa państwa

Głową państwa jest król, Juan Carlos de Burbón, "prawny sukcesor dynastii historycznej". Korona jest dziedziczna i przechodzi na jego zstępnych. Do kompetencji króla należy w szczególności:

- zatwierdzanie i ogłaszanie ustaw,

- zwoływanie i zamykanie sesji parlamentu oraz wyznaczanie terminu wyborów,
- proponowanie, mianowanie i dymisjonowanie premiera,
- mianowanie na wniosek premiera ministrów,
- za zgodą Korteżów decyduje o stanie wojny i zawarcia pokoju,
- reprezentowanie państwa na zewnątrz oraz mianowanie przedstawicieli dyplomatycznych i przyjmowanie listów uwierzytelniających przedstawicieli państw obcych,
- posiada prawo uczestniczenia w posiedzeniach gabinetu,
- jest najwyższym dowódcą wojskowym.

Władza królewska jest obwarowana szeregiem ograniczeń wynikających z zasady odpowiedzialności rządu przed parlamentem. Przed formalnym mianowaniem premiera musi on uzyskać wotum zaufania w Korteżach. Poza tym akty króla muszą być kontrasygnowane albo przez premiera, albo przez ministra.

Kortezy (parlament)

Kortezy są organem władzy ustawodawczej, dwuizbowym, o czteroletniej kadencji. Wybory deputowanych i senatorów są bezpośrednie, tajne, powszechne i równe. Senat jest izbą regionalną, w którym każda prowincja posiada czterech senatorów (z pewnymi jednak wyjątkami). Druga izba, Kongres Deputowanych, jest reprezentantem całego społeczeństwa. Liczba mandatów przypadających na dany okręg wyborczy zależy od liczby mieszkańców. Nie można łączyć funkcji deputowanego i senatora. Wyjątkiem od zasady podziału władz jest możliwość wyboru członków gabinetu w skład Korteżów.

Inicjatywa ustawodawcza przysługuje obu izmom, a także rządowi. Projekt ustawy jest pierwotnie głosowany w Kongresie, a następnie w Senacie, który jednak może wносить poprawki. W takim przypadku projekt ponownie wraca do Kongresu Deputowanych. W razie odmiennego stanowi-

ska obu izb powołuje się komisję mieszaną w celu uzgodnienia stanowiska. Temu celowi służą także wspólne posiedzenia izb.

Rząd

Jako organ wykonawczy rząd jest odpowiedzialny za kierunki polityki państwa. W związku z wymaganiem wotum zaufania dla premiera może nim zostać ta osoba, która reprezentuje partię większości parlamentarnej lub mająca poparcie innych stronnictw. Rząd odpowiada solidarnie przed Kortesami.

Taki sposób powoływania rządu oraz jego odpowiedzialności zbliża Hiszpanię do systemów parlamentarno-gabinetowych. Pewnym ograniczeniem są kompetencje króla, które nie mają charakteru wyłącznie tytularnego. Wypada jednak stwierdzić, że pozycja premiera jest znacząco niższa niż pozycja głowy państwa. Przemawiają za tym jego konstytucyjne kompetencje i praktyka kilku ostatnich lat.

Struktura administracyjna państwa

Hiszpania jest podzielona na prowincje i gminy (municipium). Organy terytorialne są wybieralne bezpośrednio albo pośrednio. Prowincja jest jednostką o dużej samodzielności finansowo-gospodarczej. Ponadto prowincje mogą tworzyć ze względów historycznych, kulturalnych, ekonomicznych wspólnoty autonomiczne. W ramach wspólnoty, która może obejmować kilka prowincji, wybiera się zgromadzenia (quasi-parlament) i rząd. Posiadają one własną konstytucję. Niedopuszczalna jest natomiast federacja wspólnot.

Konstytucja potwierdziła w ten sposób istniejący już stan faktyczny, gdyż przed jej uchwaleniem kilku regionom przyznana została tzw. preautonomia. Pierwszą otrzymała prawa autonomiczne Katalonia (29

września 1977 roku), następnie Kraj Basków (30 grudnia 1977 roku), Aragonia i Wyspy Kanaryjskie (11 marca 1978 roku), Galicja, Valencia (16 marca 1978 roku) oraz Andaluzja (19 marca 1978 roku).

Wspólnoty autonomiczne mogą określać zasady funkcjonowania administracji, prowadzić własną politykę gospodarczą i społeczną w zakresie urbanizacji, rolnictwa, hodowli, leśnictwa, zatrudnienia, budownictwa mieszkaniowego, kultury i ochrony zdrowia. Nie należą do ich kompetencji zagadnienia polityki zagranicznej, obrony, ustawodawstwa karnego, cywilnego, pracy oraz polityki monetarnej.

Przywrócono w ten sposób, zlikwidowane przez Franco, prawo autonomiczne z okresu II Republiki. Zagadnienie to pozostaje jednakże kontrowersyjne i w dalszym ciągu jest przyczyną konfliktów politycznych. Szczególnie w Kraju Basków i na Wyspach Kanaryjskich przyznanie praw autonomicznych nie rozwiązało problemów narodowościowych. Działają tam nielegalne organizacje walczące o niepodległość. Baskijska ETA nasiliła nawet akty terrorystyczne w rok po przyznaniu autonomii. Za niepodległością opowiada się także Nacjonalistyczna Partia Basków (PNV). Silny ruch separatystyczny istnieje w Katalonii, aczkolwiek ma on tam postać legalną. Problem autonomii stanowi przedmiot sporu pomiędzy głównymi stronnictwami parlamentarnymi. Za obecnym rozwiązaniem optuje tylko Unia Centrum Demokratycznego. Socjaliści są zwolennikami federacji. Komuniści zaś za przyznaniem niepodległości tym, którzy się tego domagają (odnosi się to głównie do Kraju Basków). Prawicowy Sojusz Ludowy dopuszcza jedynie decentralizację administracji przy zachowaniu unitarnej formy państwa.

UWAGI KOŃCOWE

Przejście od frankizmu do systemu demokratycznego nie odbyło się łagodnie i bezkonfliktowo, chociaż trzeba zaznaczyć, że był to proces dokonywany przy zachowaniu ciągłości działania instytucji państwa.

wowych. Czynnikiem, który między innymi umożliwił uniknięcie wojny domowej, było zdecydowane odrzucenie przez większość społeczeństwa frankizmu hamującego rozwój Hiszpanii, uniemożliwiającego grupom politycznym i obywatelom urzeczywistnianie swych aspiracji. Jest znamiennie, że podczas wyborów w 1977 roku partie faszystowskie zorganizowane w Sojuszu Narodowym nie zdobyły ani jednego mandatu. Niewiele deputowanych reprezentuje także neofrankistowski Sojusz Ludowy. Alternatywą dla frankizmu była - z jednej strony - silna opozycyjna lewica, oraz - z drugiej - nowo powstałe demokratyczne, liberalne, chrześcijańsko-demokratyczne i socjaldemokratyczne ugrupowania. W ostatnich latach frankizmu zorganizowały się zatem siły polityczne, które były zdolne przejąć władzę.

Jest oczywiste, że negacja frankizmu wyrażała się również w wielości partii politycznych. Dlatego też pierwsze wolne wybory parlamentarne były zarazem pierwszym krokiem w kierunku stabilizacji systemu, gdyż wykonały się, poprzez selekcję, partie silne. Zbyt krótki okres dzieli nas od upadku frankizmu, by definitywnie rozstrzygnąć o stałych cechach hiszpańskiego systemu partyjnego. Nie jest on jeszcze ustabilizowany. Świadczą o tym także przedterminowe wybory parlamentarne w 1979 roku, po których nieco umocniły się dwie najbardziej wpływowe partie - Unia Centrum Demokratycznego i Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza. Istnieją zatem przesłanki przemawiające za kształtowaniem się systemu dwupartyjnego. W dalszym jednak ciągu powstają nowe partie, dokonują się zmiany orientacji politycznej i przegrupowania w samym aparacie władzy. Wśród przyczyn destabilizacyjnych można ponadto wymienić nieutrwalenie się demokratycznych mechanizmów rządzenia, wielość partii politycznych, tendencje odśrodkowe (separatystyczne), potencjalne zagrożenie ze strony armii, która przez wiele lat stanowiła podstawę systemu. Znane są powszechnie planowane i przeprowadzane próby zamachu stanu. Działają lewacy i faszyci. Terror polityczny stosowany jest przez ETA, a także przez ultralewackie Grupy Oporu Antyfaszystowskiego 1 Października (GRAPO) i Rewo-

lucyjny Front Antyfaszystowski i Patriotyczny (FRAP). Do przemocy odwołują się również prawicowe organizacje Bojownicy Chrystusa Króla (Guerrilleros del Cristo Rey) oraz Nowa Siła. Zjawisko to jest tym groźniejsze, że czasami organizacje ultralewackie współpracują z separatystami (Katalonia).

Odmienne jest położenie dwóch głównych konkurentów: UCD i PSOE. Unia Centrum Demokratycznego nie ma, w przeciwieństwie do lewicy, wpływów w ruchu związkowym. Na 9 mln zrzeszonych w związkach zawodowych Hiszpanów około 3,5 mln liczą centrale kontrolowane przez komunistów i socjalistów (pozostałe związki są o wiele mniej liczne). Ponadto lewica wygrała wybory municypalne. Partie komunistyczna i socjalistyczna skupiają prawie 0,5 mln członków. UCD nie dysponuje natomiast takimi argumentami. Dlatego też o przyszłości Hiszpanii, o stabilizacji systemu politycznego i o tym, kto będzie nią rządził, zdecyduje spełnienie wielu warunków, a głównie zrealizowanie programu socjalnego, rzeczywista poprawa stopy życiowej, likwidacja bezrobocia oraz demokratyzacja kultury i oświaty. Są to bowiem sprawy, które wymagają pilnego rozwiązania, a zarazem stanowią pole walki między partiami.

LITERATURA ZALECANA

A m o d i a J.: Franco's political legacy. London 1977.

B e r n a t o w i c z - B i e r u t G.: Hiszpania we współczesnym świecie. Warszawa 1978.

Comentario Sociológico. Estructura social de España. Julio-diciembre 1978. Nr 23-24. T. 1-2.

D i a z - P l a j a F.: La guerra de España en sus documentos. Madrid 1970.

- Fernandez-Carvajal R.: La Constitución Española. Madrid 1969.
- Moldawa T.: Podstawowe instytucje ustroju politycznego Hiszpanii. Warszawa 1978,
- Nowak R.J.: Hiszpania po wojnie domowej (1939-1971). Warszawa 1972.
- Sevilla D.A.: Constituciones y otras leyes y proyectos politicos de España. T. 1-2. Madrid 1969.
- Spain: The Struggle for democracy today. The Center for Strategie and International Studies. Georgetown University 1978.